

ДРОГОБИЧ У XVII–XVIII ст.: З ДЖЕРЕЛ ПРО ПОБУТ І КУЛЬТУРУ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Я не без вагань прийняв пропозицію редактора “Дрогобицького краєзнавчого збірника” Л.Тимошенка подати до публікації параграф про культуру з написаної в 1957–1960 рр. кандидатської дисертації “Дрогобич у XVI–XVIII ст.” Річ у тім, що мене не полишає думка про надрукування окремою книгою головних розділів дисертаційної праці, врахувавши при цьому основні підсумки досліджень, які з’явилися пізніше¹. Урешті-решт, я вирішив винести на суд читачеві текст, який не увійшов до дисертації і був опублікований у журналі², а також основну частину IV підрозділу другого розділу дисертації³.

Основним джерелом для дослідження побуту були актові книги старостинського суду Дрогобицького замку (1753–1762, 1769)⁴, книги протоколів ради міста Дрогобича (1746–1774)⁵, книги записів війтівського лавничого уряду і суду (1735–1754, 1765, 1775, 1775–1778)⁶, книга записів кравецького цеху (1553 – початок XIX ст.)⁷.

Крім пов’язаних із Дрогобичем рукописів, які зберігаються в наукових бібліотеках, автор мав змогу 1956 р. ознайомитись із рукописними книгами і стародруками, які на той час зберігались у дрогобицьких церквах Юра і Воздвиження Чесного Хреста (Чеснохрестській, як її називали). У корпусі джерел дисертації було порівняно небагато матеріалів про католицьку церкву та пов’язані з нею освітньо-культурні установи. Останнім часом у Польщі опубліковано ряд праць із цієї теми⁸.

Матеріальна культура, побут, звичай. Порівняння згадок про побут і культуру у дрогобицьких актових книгах з джерелами, що відносяться до інших міст і містечок Підкарпаття, а також з відповідними дослідженнями істориків свідчить, що основні принципи планування міста, форми житлового будівництва, одяг міщан, їхній побут і т. ін., як правило, були дуже подібними. Тому матеріали, що стосуються Дрогобича, можна вважати типовими для західноукраїнських міст.

Дрогобич, як і майже всі українські міста XVII–XVIII ст., був поділений на дві частини – чотирикутне місто, оточене валами, і передмістя. Земляний вал був настільки широким, що на ньому стояли хати, мешканців яких називали „валянами”. По зовнішній і внутрішній сторонах валу йшов паркан – дерев’яний частокіл, вкритий гонтовим дашком. Віддаль між обома рядами паркана становила в Дрогобичі 30–37 м. При в’їзді в місто були встановлені брами, а для оборони міста – кам’яні й дерев’яні вежі. Під валом проходили труби спорудженого близько 1550 р. міського водогону, який ішов від річки Тисьмениці (в околиці поля Корост) до центру міста, тобто довжиною бл. 3 км. Характерно, що в той час водогони з’являлись навіть у деяких невеликих західноукраїнських містечках, наприклад у м. Стара Сіль на Самбірщині.

Посередині міста була ринкова площа, в центрі якої стояла кам’яна ратуша⁹, навколо – дерев’яні ятки (одночасно майстерні й крамниці) шевців та різників. Чотири ряди будинків, які оточували ринкову площу, називалися „періями” (так називали також протилежні сторони вулиць). Ринкові будинки будувались з цегли або з дерева;

в останньому випадку мурованими були тільки „верхні й нижні склепи” на фасадному боці будинків.

Перед будинками ринку і головних вулиць влаштовувались підсіння – криті галереї зі стовпами вздовж усього фасаду. В деяких містах, наприклад, у Жовкві, натрапляємо на муровані підсіння; в Дрогобичі вони були дерев’яними. На вимогу магістрату на ринку підсіння перед кожним домом мали бути вирівняні і мати сходинки один від одного. Таким чином, з усіх боків ринок був оточений ланцюгом підсінь, які утворювали своєрідний критий ринок: з поставлених на підсіннях лавок і рундуків велась торгівля в дні тижневих торгів і річних ярмарків. При цьому щороку рада міста приймала спеціальну постанову, якою визначалось, на якому підсінні мали торгувати ремісники, купці і перекупки. Наприклад, „пекарі з паляницями і бубликами мають стояти перед будинком Піховича, далі перекупки з крупами, просом, борошном, петрушкою і іншою яриною. Кушніри, ковалі, лимарі – на своїх місцях згідно з давнім звичаєм” і т. д.

Від рогів ринку під прямим кутом розходились головні вулиці міста. Інші вулиці перетинали їх також, найчастіше, в перпендикулярному напрямі. Назви вулиць походили від ремісницьких фахів (Ситярська, Бондарська та ін.) або від того напрямку, куди вони вели, наприклад, Двірська (до двору старости), Львівська (на шлях до Львова); під валами йшла Підвальна вулиця, а за валами – Завалля. Ці назви спільні для багатьох міст.

Переважали дерев’яні будинки. Показником високого рівня народного дерев’яного будівництва на той час є старовинні церкви Юра і Чесного Хреста, які слушно вважаються архітектурними шедеврами. Крім кількох великих будинків під черепицею, всі інші будинки в межах міста покривалися гонтами і мали ринви – водостічні жолоби. Солом’яні стріхи магістрат забороняв, щоб запобігти поширенню пожеж. З цієї ж причини біля кожного будинку мали бути наготові „кадки з водою, оковані гаки і ключки”¹⁰. Покриті соломою хати сільського типу з призьбами були лише в передмістях.

У міських актових книгах при записі угод про продаж і заставу будинків чітко розрізняються хати („халупи”), середні будинки („доми”) і „великі будинки” з різними господарськими прибудовами („домівства”). Як видно з актових описів, міські будинки, зазвичай, мали сіни, кухню, одну-дві кімнати (одна з них уважалася „передньою кімнатою”, або „світелкою”), ванькир (alkierz), комірчину. Багато будинків були розраховані на проживання в них двох родин і, крім фасадних кімнат, мали ще й „задню кімнату”, а також інші приміщення „на затилках”.

Хати передміщан стояли на огорожених плотах „загородах”, відведених під городи й садки. В кожній хаті – по одній або дві кімнати, комора, сіни (іноді плетені з лози). Для хат, як і для будинків, досить поширеним було дводільне планування з сіньми посередині. Саме такий тип планування до останнього часу переважав у багатьох навколишніх селах.

Звичайним вихідним одягом середньозаможних міщан були жупан, поверх якого міг одягатися кунтуш, пояс, штани, чоботи, рідше черевики, бараняча шапка. Ознакою належності до міського стану вважалися жовті або червоні чоботи й жупан. Тому ремісник, який хотів стати цеховим підмайстром, мусив справити собі або отримати від майстра жупан, чоботи, іноді також пояс, шапку, пару сорочок з лляного або конопляного полотна. Звичайно, жупани багатіїв дуже відрізнялися від жупанів незаможних ремісників. Якщо жупани багатіїв виготовлялися з дорогого сукна, іноді зі

срібним шитвом, а часом з шовкової тканини, наприклад, з рожевого атласу, то жупани бідноти – з грубого сукна – “паклаку”.

Основним жіночим одягом у XVIII ст. була юпка – верхній каптанік з рукавами. Під юпку надягали корсет без рукавів, який був також з яскравого сукна, а у бідних – з конопляного “личака”. Спідниці у багатих виготовлялися з дорогих італійських, французьких, а також східних шовкових матеріалів (табіну, китайки, атласу) або дорогого сукна. У менш заможних – спідниці з дешевих вовняних тканин (камлоту, каламайки, гарасу, крумрасу) або й з личака.

Міська біднота і особливо передміщани (якщо вони не були членами цеху), як правило, носили одяг дуже близький до вбрання селян: сіряки з грубої вовняної тканини (сірячини) білого, чорного, сірого або коричневого кольору. В Дрогобичі розрізняли сірячину вищої якості – “волоську” та більш грубу – гірську. З цієї ж тканини виготовлялись і штани (холошні), а також опанчі. На Дрогобиччині сіряк застібали червоним шнурком і підперізували червоним поясом. Звичайно, у формах крою і в оздобленні цього одягу бували великі локальні відмінності, але взагалі верхній одяг типу сіряка (свитки) під різними назвами характерний для всієї України. В одязі передміщан було також багато інших елементів народного вбрання – солом’яні брилі, “ходаки” з волової шкіри, плетені личаки.

Назагал, менш заможні мешканці міста і передміщани своїм одягом були подібними до селян, тоді як багате і середнє міщанство переважно носило одяг майже як у шляхти. Характерно також, що одяг заможної частини українського міщанства виглядав як міщанський у Польщі, а почасти й у інших країнах Середньої Європи, зокрема Словаччині, Чехії, Угорщині, Німеччині, тоді як одяг міської бідноти був більш самобутнім. Звичайно, і середовище багатих міщан зазнавало впливу народних традицій щодо форми і забарвлення одягу та інших побутових речей.

У Дрогобичі, як і в інших подібних містах, ремесло ніколи не було повністю відокремленим від землеробства. Ремісники переважно мали городи і садки, а окремі з них – поле. Більшість ремісників належали до цехів, яких у Дрогобичі нараховувалося дев’ять. Цехи були не лише виробничими, але й культурно-побутовими об’єднаннями міщан. Звичаї, що панували серед цехових ремісників України, великою мірою нагадують звичаї міст інших країн Центральної Європи. Але в устрої і в формах діяльності цехів українських міст було багато й місцевих рис. Спільними для всіх залишалися тільки основні норми цеховою життя, зокрема поділ ремісників на учнів, підмайстрів (челядників, товаришів) і майстрів, головні правила переходу з нижчої категорії до вищої, порядок скликання цехових засідань тощо. Разом із тим, у змісті діяльності та устрої цеху було багато відмінностей не тільки між цехами різних міст, але й між різними цехами в одному місті.

Вирішальний вплив на формування тих чи інших норм цехового устрою і цехового побуту мали конкретні умови діяльності цехів. Саме впливом українською звичаєвого права, яке, як відомо, надавало жінкам більше прав, ніж у середньовічних західноєвропейських містах, можна пояснити той факт, що в Дрогобичі дружини і дочки майстрів могли “визволятись” до кравецького цеху, тобто отримувати права підмайстрів. У деяких цехах жінки інколи брали участь і в цехових засіданнях.

Як свідчать документи, в цехах культивувалася професійна гордість і моральна відповідальність за якість свого ремесла. Ремісники високо цінували звання цехового майстра, з пошаною ставилися до „цехових клейнодів” – корогви, цехових привілеїв.

Описи в різних судових справах вказують на спільність звичаїв і обрядів в українському селі та в місті. Разом із тим, у звичаєвості міщан були й свої особливості. Зокрема, при заручинах у місті зазвичай укладалася письмова угода („інтерциза“) між нареченими та їх сім'ями про поділ майна, розміри посагу, видатки на весілля тощо (на селі письмові угоди практикувалися в окремих селах Лемківщини).

Вихідців із Наддніпрянщини у Дрогобичі на початку XVIII ст., а можливо, й раніше, називали українцями. Для окремих із них, що поселились у Дрогобичі, ця назва стала прізвиськом. Місцеве українське населення на той час називало себе „русняками“, „русинами“¹¹.

Шкільна освіта в XVII–XVIII ст. Розвиток українського шкільництва пов'язаний, переважно, з діяльністю братств і церковних громад. У другій половині XVI ст. братські школи з'явилися у Львові, а далі в Городку, Комарному, Рогатині. Тоді ж, можливо, виникли і дрогобицька та стрийська школи, які в першій половині XVII ст. стояли на однаковому рівні з рогатинською. У згаданих трьох школах у різний час викладав один і той же вчитель – Федір Вишнянський. У 1647 р. його прийняли на посаду дяка в Дрогобичі. Перед тим він був дяком у Рогатині й Стрию. Про його освіченість свідчить такий факт: 1645 р. у Вишнянського в Стрию забрали на 50 зол. „різних друкованих книжок, руських і польських“. Оскільки і в Рогатині, і в Стрию дяк Ф. Вишнянський виконував функції бакаляра місцевих шкіл, то можна припустити, що і в Дрогобичі він також учителював. Вишнянський не затримався надовго в Дрогобичі: стріяни переманили його знову до себе, пообіцявши різні вигоди¹². Звідси видно, що особа з кваліфікацією вчителя була в ті часи бажаною і потрібною в середніх і малих містах України.

У першій чверті XVIII ст. (очевидно, й раніше) в Дрогобичі було щонайменше три школи – при церквах Трійці, Юра і Чесного Хреста. Кожна мала свого бакаляра, якого звали іноді „директором“ школи¹³. На цій посаді часто перебували прості люди, деколи не дуже заможні – рільники, ремісники. 1726 року Іван Вільмінський, „директор школи Трійці руського обряду“, не мав чим заплатити борг ратушним орендарям і мусив подати їм список своїх боржників. Трохи пізніше Олександр Волошиневич „baccalaureus scholae sub titulo sancti Georgii trans civitatem, ritus graeci“ разом з дружиною продає півтора прута поля Іванові Панькевичу, цеховому шевцеві і бакалярові Св.Хреста. У братській школі церкви Св. Трійці в 40-50-х рр. XVII ст. бакаляром (director scholae) був міщанин Степан Яремович, дружина якого була ринковою перекупкою. Братська школа мала свої будинки. У Йосифінській метриці записані окремо будинок братства Трійці і будинок братської школи в центрі, а також два шкільні будинки на передмістях¹⁴.

Учні братських шкіл училися читати, писати півуставом і скорописом, іноді також співати по нотах. Про це свідчать, зокрема, написи на полях нотного Ірмолюю видання 1700 року з церкви Св.Юра. Тут є ряд записок такого типу: „Данило Королик почався вчити в школі року божого **лццї**“ (1713), „Іван Підбуський учився на тій книзі“, „Року Божого **лццлє** учився Королик на Ярмолої церковнім“. Є тут також записи, що свідчать про вбогість учнів, а можливо, й учителів, наприклад: „**лццї** (1715). Так був єм голоден, що єм ходив до попа, тай не дали їсти на введеніє“. Є і зразки характерного школярського гумору, наприклад, запис: „Хто сі на тім Ярмолої виучив, той кеп би[в]“. Той факт, що, за невеликими винятками, записки бакалярів і учнів велися українською народною мовою з незначним нашаруванням церковнослов'янщини і польської, дозволяє твердити про викладання в братських школах українською мовою. Звичайно, читати вчилися з церковнослов'янських книг, але вимовляли старі слова

на український кшталт. Деякі міщани навчилися писати і підписувалися на документах кирилицею. Так, Дмитро Струнчакевич підписався „власною рукою руським письмом”¹⁵.

Про парафіяльні сільські школи, деякі з яких були братськими, йдеться в описі Дрогобицького староства (1774р.): „Селяни, які хотіли дати своїм дітям кращу освіту, ніж 14-денна наука у сільського духовного, посилали їх на навчання до Дрогобича”¹⁶.

Що ж до католицьких шкіл, то Г. Полячківна стверджує: міські писарі мали, переважно, університетську освіту, водночас вони були вчителями парафіяльної школи¹⁷. Ф. Гонткевич у ранній праці про дрогобицький костюл віднайшов поодинокую згадку (середина XVIII ст.): капелан вітваря Божого Тіла „катехизував дітей”¹⁸. Дрогобицькі кармеліти заснували у XVIII ст. школу співу для своєї капели. Про умови навчання в тій школі свідчать контракти між монастирем і батьками, які віддавали дітей до капели на 7 років, а в одному випадку – аж на 20. „Якщо хлопець до закінчення терміну піде”, родичі відповідали „перед судом міським, замковим або гродським”, а учня ловили як утікача. Учень, який закінчував школу, мусив замінити себе іншим, котрий би вмів співати і грати на тих же інструментах, на яких він сам набув досконалості. Незважаючи на загрозу судових кар, траплялися випадки втечі дітей з кармелітської капели¹⁹.

Дрогобицькі парафіяльні школи в XVII-XVIIIст. надавали учням достатньо високу підготовку, що робило можливим продовження освіти. Про це свідчать факти навчання дрогобицьких українців у першій половині XVIII ст. у Кенігсбергському університеті і Києво-Могилянській академії. 18 квітня 1715 р. до Кенігсбергського університету вступив (під іменем Basilus Corvinus Roksolanus) Василь Квасовський з Дрогобича²⁰. Він не був тут єдиним українцем: протягом XVI-XVIII ст. тут навчалося до 98 вихідців з України²¹. Квасовський став „в преславной академії празскої наук визволених і філософії учителем”. 1724 р. він відкрив у Кенігсберзі кириличну друкарню²². 1727-1729 рр. вона друкувала календарі, автором яких був сам „тайный секретарь и присяжный транслатор его королевского прусского величества” В.Корвін-Квасовський”. Календар „вирізнявся своєю повнотою” і послужив зразком для „петербурзьких” календарів, які видавались від імені Російської Академії наук, починаючи з 1728 р. протягом усього XVIII ст.²³

Зі складеного проф. Митрофаном Довгалевським „каталогу синтактиків” для Києво-Могилянської академії видно, що в 1736–1737 навчальному році на третьому курсі навчався Федір Барвінський „(З)-за рубежа Пол[ської] області город[а] Другобича, син посполитих родителей”. В 1737 р. він записаний як учень школи піітики Довгалевського, який високо оцінював поведінку і пильність в навчанні дев’ятнадцятирічного дрогобичанина²⁴. В XVIII ст. в академії навчалися міщани не лише з Дрогобича, але й Самбора, Перемишля, Ярослава та інших західноукраїнських міст.

Пам’ятки писемності дрогобицького походження. Вже цитувалися хронікальні замітки бакалярів на полях книг, що належали парафіям або братствам. Вони є пам’ятками давньої писемності, бо відображають події, які цікавили й хвилювали міських ремісників і передміщан-хліборобів. Навіть менш цікаві за змістом записи є цінним матеріалом для мовознавця, бо в них широко відображені особливості місцевого варіанту наддністрянського говору. Автор таких заміток інколи хотів лише „покоштовати пера, ци добре пише”²⁵. Але частіше він керувався прагненням описати найважливіші події з життя міста „на пам’ятку людям, аби пам’ятали”. Переважають замітки про кліматичні явища²⁶, є записи про народження і смерть міщан, про затемнення місяця²⁷ та інші події.

Деякі записи відтворюють цікаві побутові сценки, наприклад: „Року б(ож)ія аццоа (1771) приніс був дяк скрипку, то єсмо сі іс тов скрипков усі сыграли, а я на(й)-ліпше грав, бо я ю взяв(!), заграв підскоцкой, то проскурниця із Ковпецков без цілий день скакали”.

Бачимо тут і фольклорні записи, в тому числі народних пісень. Одну народну пісню, записану на полях так зв. „Дрогобицького збірника”, опублікував Іван Франко²⁸. Знаходимо (на полях рукописної мінеї) також запис польської пісеньки:

Nie przebi[e]raj m[o]ści panno,
byś ty nie przebrała:
Książę po cię nie przyjedzie,
byś o tym wiedziała.
Bogaty cię nie weźmie, nie weźmie!/,
ubogi obminie –
Pamiętaj że, śliczna damo
byś nie paśa świnie.

Маємо тут також зразки школярської латини, наприклад: Si vis esse sanus, Lava pedes et manus²⁹. Отже, латинська мова була znana вчителям і, принаймні, декому з учнів.

Крім коротких записок на полях інших книг, до нас дійшли цілі книги, переписані в Дрогобичі. Писання/переписування церковних книг сприяло вихованню освічених людей, здатних виконувати цю досить складну роботу.

У 1912 р. Іван Франко віднайшов у бібліотеці дрогибицького василіанського монастиря служебну Мінею за червень-липень, написану в 1563 р. в дрогибицькій церкві Трійці якимсь Петром. Дослідник високо оцінив вартість цієї Мінеї для філологічної науки і опублікував про неї наукову замітку зі зразками тексту³⁰. У 1957 р. серед книг церкви св.Юра ще зберігалася рукописна книга формату фоліо, дуже знищена. Збереглася передня обкладинка (дошка, обтягнена шкірою), але не було початкових і кінцевих аркушів. Поля, а іноді й міжрядкові інтервали вкриті записами, з яких видно, що книга була в користуванні школи Святоюрського братства.

За змістом – це служебна Мінея за грудень. Формат, мова, палеографічні особливості дають змогу припустити, що Мінея за грудень із церкви Св.Юра походить із того ж середовища, що й досліджена І. Франком Мінея за червень-липень. Отже, рукопис був написаний у Дрогобичі в 60-х роках XVI ст. Текст пам’ятки, а особливо глоси заслуговують на увагу істориків і філологів.

Цікавими пам’ятками є Апостол і Євангеліє кінця XVI – початку XVII ст., які гарним півуставом переписав Василь Богоносик з Дрогобича, „на той час дяком будучи стрийським”³¹. Обидві книги прикрашені орнаментами і заставками, які відзначаються високим художнім рівнем³². Пам’яткою, яка ілюструє культурні зв’язки західноукраїнських земель з Росією, є „Бесіди Євангельські” Іоана Золотоустого, переписані 1606 р. священником дрогибицької церкви Св. Трійці Василем. Книга містить кольорові зображення євангелістів. З передмови видно, що текст перекладено з грецької церковнослов’янською в Москві 1524 р. Максимом Греком. В 1653 р., як видно з вкладної, „сія книга куплена... в Литовском городе во Львове, как по указу великого государя ходили великие и полномочие послы”. „Окольнічей и оружейничей и наместник Ржевской” Богдан Матвієвич Хитрово подарував її Троїцькому Мотикивому монастирю Рязанської єпархії³³. Таким чином, книга, переписана в Дрогобичі Василем з церкви

Трійці, із зразка, що походив з Росії, знову повернулася в Росію. Цей же Василь переписав „Соборник цвітоносний”, який зберігся в збірці Києво-печерської лаври і має приписку: „Доздѣ скончася сія книга съборник с[вя]тогорскій цвѣтоносію, року б[о]жїа ахі” (1610). Це збірник творів візантійських проповідників, перекладених старослов'янською мовою в Афонському монастирі, що видно з назви „святогірський (є подібні збірки і з Києво-Печерської лаври та Супрасля)³⁴. Слідом за текстом „Соборника” йдуть „Слова преложенія” Кирила Туровського, писані, ймовірно, тим же почерком³⁵.

Уже в другій половині XVII ст. опинився в Румунії „Устав” (Типікон), на якому є вкладна, де йдеться, що якийсь Лаврентій купив його в 1612 р. для церкви в с. Підбужі від „Гвасилія на той час будучи в граді Дрогобичи”. В другій половині XVII ст. він належав бухарестському еклезіарху, а пізніше – бухарестській митрополії³⁶. Очевидно, переписаний він тим самим священником церкви Трійці Василем, який виконав копії „Бесід Свангельських” і „Соборника цвітоносного”. Можливо, його можна ідентифікувати і з Василем Олексовичем Другобичем, членом Львівського Успенського братства³⁷. З іншого боку, не виключено, що йдеться про згаданого Василя Богоносика, який, побувавши в Стрию на посаді дяка, міг повернутися до Дрогобича парохом церкви Св. Трійці.

У 1743 р. в Дрогобичі був переписаний для міщанина Чорневичовича (Чорниговича?) збірник апокрифічних оповідань, значна частина якого була опублікована І.Франком³⁸.

Усі ці книги є, безперечно, лише частиною рукописів, які писалися й читалися в Дрогобичі у XVI–XVIII ст. Проте й вони свідчать про значну, як на той час, інтенсивність культурного життя в місті.

Склад церковних бібліотек частково можна відтворити шляхом дослідження тих книг з церков Юра, Чесного Хреста і П'ятниці, які в 1956–1957 рр. були в цих церквах (деякі з них тепер у дрогобицькому краєзнавчому музеї). Абсолютну більшість становлять книги, видані Львівським братством у XVII–XVIII ст. Були також два видання львівської друкарні М. Сльозки, одне – львівської друкарні Шумлянського (нотний Ірмолой 1700 р.), кілька книг почаївського друку XVIII ст. Заслугує на увагу Тріодь цвітна, оправлена в шкіру, з шкіряними окованими застілками. Хоч титульний лист утрачений, вдалось встановити, що це – відома Тріодь Києво-Печерського друку 1631 року з цікавими гравюрами. Типовий за змістом запис: „Купил шляхетний пан Яцьо Брайчевський і отдал єї до церкви уведенія храму пр(е)с(вя)тия Вл(ади)ч(и)ца Нашея Б[огороди]ца і пріснодіви Марія до града Дрогобичу за своє отпущение гріхов, а кто би тую книгу міл от тоєй св. ц[е]ркві отдалити, ієрей іли повинний, іли якого колвек стану ч[о]л[ові]к, суд с ним іміти буду перед нелицемірним судією в день второго і страшного [пришествія] от світа єго...”. У XVIII ст. збірка церкви Юра поповнилася Акафистами Києво-печерського друку 1754 р. З видань з-поза України було й Євангеліє 1600 р. з віленської друкарні Я.Мамонича і Євангеліє друку віленського братства 1644 р., яке в 1651 р. купив Іван Городиський.

Пам'ятки архітектури і образотворчого мистецтва. У Дрогобичі збереглося порівняно небагато давніх архітектурних пам'яток доби, однак деякі з тих, що дійшли до наших днів, є визначними творами української народної архітектури. З міських укріплень залишились тільки незначні рештки валів, костьол XV–XVI ст., який виконував функції фортеці і був включений у систему валів, і одна оборонна вежа, вимурована в 1551 р.³⁹ Оборонні функції виконували також дерев'яні дзвіниці церков. Польський історик мистецтва К. Мокловський писав, що дзвіниця церкви Юра, закладена 1670 р., має чотири бійниці для гармат, як і дзвіниця Запорозької Покровської церкви на

Новій Січі, споруджена в 1734 р.⁴⁰ Так само український історик архітектури П. Юрченко⁴¹ вважає дзвіницю церкви Юра оборонною вежею.

Винятково цікавою архітектурною пам'яткою є дерев'яна церква Юра. Тривалий час у науковій літературі точиться дискусія про час будівництва і генезу її архітектурних форм⁴². На час побудови або розбудови вказує запис у книзі Юрїївського братства: „Року 1657, апріля дня 15. По руїні церкві... без огонь... ухвалилисьмо шос по золотих три на реставрацію церкві святої, которую смо купили в селі Надієві за Долиною”⁴³. Високим художнім рівнем відзначаються стінопис і ікони, виконані в той час (одна з них, підписана Стефаном-малярем, датована 1659 р.), розпис хору – Григорієм Покуркою. В 1666 р. члени братства „наймили маляра аби апостоли... з празниками і архиреями зробил” за 300 зол.⁴⁴

Цінною архітектурною пам'яткою є церква Чесного Хреста, що належала до Зваричького братства. Серед мешканців Зваричького передмістя побутував переказ, що Чеснохрестська церква „ще старша від церкви Юра” і „має 1000 літ”. Біля входу на хори є напис, що церква „создася іюлія дня [6] року бо[жо]го *ахѣа*” (1661). Існує думка, що на місці хорів був другий поверх церкви з окремим додатковим вівтарем, і що цей напис стосується лише „горішньої” церкви, а основна частина збудована раніше, можливо, в XVI ст. Це підтверджується тим, що вже 1715 р. був потрібний капітальний ремонт, про що свідчить напис на стіні притвору: „Року б[о]жїя *лицеі* (1715) м[і]ся[ц]а Юн[і]я дня а[І]. поновленіє би[ло] за старанієм всіх братій, за старшенства Павла Наумяка і ...Губицького, за ерея Глібковича Стефана”.

Міське художнє ремесло обслуговувало також і села. Саме тому в Дрогобич в XVI–XVIII ст. завжди було по кілька малярів-іконописців. Дрогобицькі теслярі споруджували церкви навіть у досить віддалених селах. Так „долішня” церква у Вовчому на Турківщині, як свідчить напис на сволюку, була збудована майстром „Григорієм з Дрогобичи”⁴⁵.

¹ Див.: Тимошенко Л. Бібліографія Дрогобича / Праці Науково-дослідної лабораторії археології та краєзнавства ДДПУ імені І. Франка. – Вип. 1. – Дрогобич, 2001.

² Ісаєвич Я.Д. Культура й побут міського населення Галичини XVII–XVIII ст. // Народна творчість та етнографія. – 1963. – №4. – С.91-94.

³ Ісаєвич Я.Д. Місто Дрогобич в XVI–XVIII ст. – Львів, 1960 (машинопис дисертації). – С.379-402.

⁴ Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаніка НАН України (далі – ВР ЛБН). – Ф.Оссол. – 2901.

⁵ Центральний державний історичний архів України, м.Львів (далі – ЦДІАЛ). – Ф.29. – Оп.1. – Спр.6-8.

⁶ Там само. – Спр.2-5.

⁷ Ягеллонська бібліотека у Кракові. – Рукопис 4386.

⁸ Trajdos T.M., Brzóstkowska A., Kulewski A. Inskrypcje historyczne fary w Drohobyczu. – Kraków, 1996. – 68 s.; Trajdos T.M. Ołtarze fary drohobyckiej w świetle dawnych wizytacji // Płaj. – Т.13. – 1996. – S.1, 14-130; Trajdos T.M. Uposażenie fary w Drohobyczu // Płaj. – Т.13. – 1996. – S.86-113; Trajdos T.M. Fara drohobycka – dwa uzupełnienia// Płaj. – Т.15. – 1997. – S.188-190; Zaucha T. Dawny kościół p.w. Św. Michała i klasztor oo.Kartnelitów Trzewickowych (obecnie cerkiew pw. Św. Trójcy) w Drohobyczu // Materiały do dziejów sztuki sakralnej. –

Cz. 1. – Т.6. – Kraków, 1998. – S.79-83; Zaucha T. Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii, Sw.Krzyża i Sw.Bartłomieja w Drohobyczu // Materiały do dziejów sztuki sakralnej. – Cz. 1. – Т.6. – Kraków, 1998. – S.31-78; Różycki E. Z dziejów biblioteki parafialnej w Drohobyczu // Kraków-Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w. /Red. J.Jarowiecki. – Kraków, 1995. – S.90-97; Trajdos T., Zaucha T. Drohobycz miasto królewskie i jego kościoły. – Warszawa, 2001.

⁹ В Галичині це слово (що походило з німецького Rathaus) вживалося в чоловічому роді: ратуш.

¹⁰ ЦДІАЛ. – Ф.29. – Оп.1. – Спр.3. – С.200, 512 та ін.

¹¹ Там само. – Спр.4. – С.272; Спр.6. – С.269; Спр.8. – С.36, 197.

¹² ЦДІАЛ. – Ф. 13. – Оп.1. – Спр. 375. – С. 1194; Спр.370. – С. 1630.

¹³ Там само. – Ф. 29. – Арк. 20, 43, 59; Ф. 159. – Оп. 8. – Т. 863. – Арк. 105.

¹⁴ Там само. – Ф. 19. – Спр. XIV/6. – №№907, 1692, 2209.

¹⁵ ВР ЛНБ. – Ф. Оссол. – 2901. – С.539.

¹⁶ Там само. – Ф. Теки Козловського, 76. – №15. – Арк. 27.

¹⁷ Księga radziecka miasta Drohobycza 1542-1563. Z papierów pośmiertnych ś.p.Stefana Sochaniewicza, wydała Helena Polaczkówna. Zabytki Dziejowe. – Wydanie Tow. Nauk. we Lwowie. – T.IV. – Z.1. – Lwów, 1936. – S. LXXXIII.

¹⁸ Gałkiewicz F. Z archiwum Drohobycza. Zbiór przywilejów, aktów granicznych, lustracji, memoriałów ipt. – Drohobycz, 1906. – S. 51.

¹⁹ ЦДІАЛ. – Ф.29. – Спр. 2. – Арк. 20, 29, 138, 194; Спр. 3. – С. 638, 67, 169.

²⁰ Die Matrikel des Albertus-Universitat zu Königsberg in Preussen. – Bd.2. – Lpz.1912. – S.289.

²¹ Оляничин Д. З минулого українського духовно-культурного життя в Кенігсберзі. – С.105.

²² Forstreuter K. Die erst en Gemeinden der griechischen in Ostpreussen // Königsberger Beiträge. – Königsberg, 1929. – S.93.

²³ Перевошиков О. Обзорение русских календарей или месяцевсловов // Магазин земледения и путешествий. – Т.3. – М., 1854. – С.527. Принаймні один з календарів Красовського вирахований на меридіан і широту Чернігова і присвячений чернігівському єпископу Антонієві Стаховському.

²⁴ Інститут рукопису Центральної державної наукової бібліотеки ім.В.Вернадського НАН України (далі – ІР ЦНБ). – Рук. 521П/71. – Арк. 165, 253; Петров Н.И. Описание рукописных собраний, находящихся в гор.Киеве. – Вып. 2 // Чтения в Обществе истории древностей российских при Московском университете. – 1897. – Кн. 2. – С.243; Акты Киевской академии. – Отд. 5. – Т. 1. – К., 1904. – С.32, 35, 47, 66.

²⁵ Замітка на рукописній Мінеї.

²⁶ Наведемо дві цікаві мовою і змістом: „Року божого **аѳка** (1724) бої на богоявленіє... великое дуже тепло було, же люде в одних кошулях ходили і босі, і орали по (поля)х, і пшениці і жито сіяли. яко посеред літа” (рукоп. Мінея). „Року 1829 така була бардзо зима остра, же як сніг впав перед Михайлом то лежав аж до... бардзо великий, же на рімнім пляцу був на три лікті. Морози также дуже були, і по да много вимерзло, навіч у мене в школі вода замерзла” (на Трійді пісній друку Львівського братства).

²⁷ „Року божія **аѳзз** (1767) м[іся]ца декемрія дня ...м[іся]ца, зміннвся. Таки ж вечера самого пів повня, і так ся змінив, же настав з г[о]дину дзигарову, потому став наростати”.

²⁸ Франко І. Карпаторуська література XVII–XVIII віків // Записки Наукового Товариства імені Шевченка (далі – ЗНТШ). – Т. 38. – Львів, 1900. – С.126.

²⁹ До цієї приказки була додана і польська (Jeśli chcesz być chędogi, umyj ręce i nogi), що означає те саме: якщо хочеш бути здоровим, мий руки і ноги.

- ³⁰ Франко І. Дрогобицька служебна Минія з р. 1563 // ЗНТШ. – Т. 110. – Львів, 1912. – С.157-158.
- ³¹ ВР ЛНБ. – Ф.АСП. – № 15, 36.
- ³² Свенціцький І. Опис рукописів Народного Дому з колекції Ант. Петрушевича // Українсько-руський архів. – Т 7. – Львів, 1911. – №71.83. – С.139, 144.
- ³³ Петрушевич А.С. Сводная Галичско-Русская летопись. – Ч. 1. – Львов, 1887. – С. 30-32.
- ³⁴ Петров Н.М. Вказ. праця. – С. 4, 69.
- ³⁵ Інститут Рукопису Центральної Наукової Бібліотеки НАН України ім. В.Вернадського. – Рук. 157. – Арк. 418-441.
- ³⁶ Panaitescu P.P. Manuscrisele slave din biblioteca Academiei RPR. – Vol. 1. – Bucuresti. 1959. – P. 38-40.
- ³⁷ Юбилейное издание в память 300-летия основания Львовского Ставропигийского братства. – Т.1. – Львів. 1886. – С.Х.
- ³⁸ Франко І. Причинки до історії руської літератури XVIII віку. 1. Дрогобицький збірник рукописних апокрифічних оповідань // Зоря. – 1886. – № 9. – С. 155-156; Пам'ятки українсько-руської мови і літератури. – Т.1. – С.23, 31, 255, 271, 273; Т.2. – С.59, 246; ЗНТШ. – Т.38. – С.124-126.
- ³⁹ Księga radziecka miasta Drohobycza 1542–1560. – S. 49. – №135. Деякі автори безпідставно відносили цю вежу до XII ст. (Див. напр.: Красковська Л. Західні впливи в українській архітектурі X–XIII ст. // Збірник укр. наук. ін-ту в Америці. – Сент Пол-Прага, 1939. – С.115.
- ⁴⁰ Mokłowski K. Sztuka ludowa w Polsce. – Lwów, 1903. – S.409.
- ⁴¹ Юрченко П.Г. Дерев'яне зодчество України. – К., 1949. – С.52.
- ⁴² Голубець М. Зарання дослідів над українським деревляним будівництвом // Записки Чина Святого Василя Великого. – Т.6. – Вип.1-2. – 1935.
- ⁴³ ВР ЛНБ. – Збірка василіанських монастирів, 267. – Арк.2; П.Г.Юрченко вважає, що привезена з Надієва центральна частина будівлі походить з XV–XVI ст.
- ⁴⁴ Там само. – Арк. 20.
- ⁴⁵ Драган М. Українські деревляні церкви. Генеза і розвій форм.– Ч. I. – Львів, 1937. – С. 33, 57, 93, 138.

Ярослав Ісаєвич.

Дрогобич у XVII–XVIII ст.:

з джерел про побут і культуру міського населення.

Архівні джерела, головню міські актові книги, містять різноманітні матеріали про планування міста та будівництво, а також про одяг і побут міського населення, шкільну освіту, писемні пам'ятки. Наводяться також інші джерельні звістки з цих питань.

Iaroslav Isaievych.

Drohobych in the Seventeenth and Eighteenth Centuries:

From the Sources on the way of Life and Culture of the City Inhabitants.

Archival acts, mainly municipal records, contain various materials on the city planning, building history, as well on clothing and customs of the city inhabitants, school education and manuscripts. Other sources also are cited.